

Platon: Staten

Uddrag af 10. bog

Fra *Platons skrifter* v. Carsten Høeg og Hans Ræder, bd. 5, Kbh. 1954

TIENDE BOG

– Men for Resten, sagde jeg, gør jeg mig baade mange andre Tanker om den og synes, at det var overordentlig rigtigt vi indrettede vor Stat, og ikke mindst maa jeg sige saadan, naar jeg tænker paa Digtningen.

– Hvad er det, du mener?

– At vi paa ingen Maade skal give Adgang til den Del af den, som har med Efterligning at gøre. For den maa absolut ikke faa Adgang nu, og det er, saa vidt jeg kan se, blevet endnu mere klart, efter at vi har sondret imellem Sjælens forskellige Former.

– Hvad mener du?

– Jeg skal betro jer noget – for I vil vel ikke sladre om mig til Tragediedigterne og alle de andre, der giver sig af med Efterligning? –: al den Slags forekommer mig at være den rene Ødelæggelse for Tilhørernes Sind, for saa vidt som de da ikke er i Besiddelse af det Lægemiddel, som bestaar i at vide, hvordan det virkelig forholder sig dermed.

– Hvad er det, du tænker paa, naar du siger saadan? sagde han.

– Jeg er nødt til at sige det, sagde jeg; men rigtignok gør den Kærlighed og den Ærefrygt, jeg lige fra min Barndom har næret for Homer, mig utilbøjelig til at sige det. Han synes nemlig at have været den første Lærer og Vejleder for alle disse herlige tragiske Digtere¹. Men man maa jo ikke agte et Menneske højere end Sandheden; derfor er jeg, som sagt, nødt til at sige det.

– Ja, det er du sikkert, sagde han.

– Hør saa engang, eller rettere sagt svar mig.

– Ja, saa spørg da.

– Efterligning i det hele taget, kan du sige mig, hvad det er? For jeg forstaa virkelig ikke engang selv rigtig, hvad det skal sige.

1. Homer betegnes ikke sjældent som den første tragiske Digter.

- Saa skulde jeg maaske kunne forstaa det! sagde han.
- Det vilde slet ikke være saa underligt, sagde jeg; for der er virkelig mange Ting, som de, der har et svagere Syn, faar Øje paa før dem, der ser skarpere.
- Det er rigtigt, sagde han; men naar du er tilstede, vil jeg ikke engang kunne faa Lyst til at sige det, hvis der er noget, som gaar op for mig; men du maa selv prøve paa at faa det klaret.
- Om du vil, saa lad os nu begynde saadan, efter vor sædvanlige Fremgangsmaade. Vi plejer jo at gaa ud fra, at der er een enkelt Form for hver af de mange Ting, som vi tillægger det samme Navn. Forstaar du det maaske ikke?
- Jo, det forstaar jeg.
- Lad os nu tage, hvad du vil, af de mange Ting. Der er for Eksempel, hvis du vil indrømme det, mange Senge og Borde.
- Ja, naturligvis.
- Men af Former for disse Genstande er der jo dog kun to, een for Seng og een for Bord.
- Ja.
- Plejer vi nu ikke ogsaa at sige, at Fremstillerne af disse Genstande har Blikket rettet mod Formen, naar de forfærdiger deres Senge og Borde - altsaa dem vi bruger - og paa samme Maade med alle de andre Ting? For selve Formen er der dog vel ingen af Fremstillerne der fremstiller; hvor skulde de kunne det?
- Nej, det er umuligt.
- Men tænk nu over, hvad du vil kalde saadan en Fremstiller.
- Hvad for en?
- Ham, som forfærdiger alt det, som hver af Haandværkerne forfærdiger.
- Det er da en voldsomt dygtig og vidunderlig Mand, du taler om.
- Det skal du ikke sige endnu, men du skal snart faa mere Grund til at sige det. For denne samme Haandværker er ikke alene i Stand til at forfærdige alle Slags Genstande, men han skaber ogsaa alle Planter, der vokser op af Jorden, og han frembringer alle levende Væsener - ham selv iberegnet - og desuden Jorden og Himlen og Guderne og alt, hvad der er i Himlen, og alt, hvad der er i de dødes Rige under Jorden, det frembringer han.
- Det er da en ganske vidunderlig Vismand, du dér taler om, sagde han.
- Tror du det ikke? sagde jeg; og sig mig: tror du overhovedet

ikke, at der kan findes en saadan Fremstiller, eller tror du, at der nok paa en Maade kan komme en, der skaber alt dette, men paa en vis Maade alligevel ikke? Eller kan du ikke se, at du selv endda paa en vis Maade vil kunne være i Stand til at skabe alt dette¹?

– Paa hvilken Maade er da det? sagde han.

– Det er ikke saa vanskeligt, sagde jeg; men den praktiseres i mange Tilfælde og i en Fart; men hurtigst gaar det, hvis du vil gøre dig den Ulejlighed at tage et Spejl og gaa omkring med det alle-vegne. Saa vil du snart kunne fremstille Solen og alt det, som er paa Himlen, og snart ogsaa Jorden og dig selv og forøvrigt alle Dyr, og Genstande og Planter og alt det, som lige blev nævnt.

– Ja vel, sagde han; men det er jo kun noget tilsyneladende og ikke noget, som i Virkeligheden er til.

– Det er rigtigt, sagde jeg; nu er du paa den rette Vej med din Betragtning. For til den Slags Fremstillere hører ogsaa Maleren. Ikke sandt?

– Jo, det er vist.

– Men saa vil du vel sige, at det ikke er noget sandt, det som han fremstiller. Og paa en vis Maade laver jo dog ogsaa Maleren en Seng; ikke sandt?

– Jo, sagde han; en tilsyneladende Seng laver ogsaa han.

– Men nu Sengemageren? Sagde du ikke lige, at han ikke laver Formen, det som vi siger er Sengens egentlige Væsen, men en enkelt Seng?

– Jo, det sagde jeg jo.

– Hvis han nu ikke forfærdiger det, som er til, saa vil han vel ikke forfærdige det værende, men noget, der er saadant, som det værende er, men som ikke er? Men dersom nogen skulde paastaa, at Sengemagerens eller en anden Haandværkers Arbejde i egentlig Forstand er til, saa vil han nok ikke tale Sandhed?

– Nej, det vil han nok ikke, sagde han, i ethvert Tilfælde ikke efter de Menneskers Mening, som giver sig af med saadanne Betragtninger.

– Saa lad os altsaa ikke undre os, hvis ogsaa det skulde være noget uklart, naar vi spørger om Sandheden.

– Nej, det vil vi ikke.

– Synes du saa ikke, sagde jeg, at vi skal benytte netop det som

1. »Skabe« og »digte« (»frembringe«, »fremstille«) betegnes paa Græsk ved det samme Ord (Bd. III S. 117).

Udgangspunkt for vor Undersøgelse af, hvad denne Efterligner vel er for en?

– Jo, hvis du synes saaledes, sagde han.

– Der bliver altsaa tre Slags af disse Senge; den ene er den, som findes i Forholdenes egentlige Natur, den som vi vel kan sige at Gud har skabt. Eller hvem skulde ellers have gjort det?

– Ingen anden, sagde han.

– Og den anden er den, som Snedkeren har forfærdiget.

– Ja, sagde han.

– Og saa er der en, som Maleren har formet; ikke sandt?

– Ja, lad os sige det.

– Altsaa Maler, Sengemager, Gud – det er tre, som staar for hver sin af de tre Slags Senge.

– Ja, det er tre.

– Nu har altsaa Gud, hvad enten han ikke vilde andet, eller han var tvunget af en eller anden Nødvendighed til ikke at skabe mere end een efter selve Tingenes Natur, kun frembragt een Seng, nemlig selve den, som virkelig er til; men to eller flere saadanne er hverken blevet skabt af Gud eller kan paa nogen Maade skabes.

– Hvorledes det? sagde han.

– Fordi, sagde jeg, hvis vi tænker os, at han skaber bare to, saa vil der igen dukke een op, hvis Form atter begge de to vilde have, og saa vilde det være den egentlige Seng, og det vilde ikke være de to, som var det.

– Det er rigtigt, sagde han.

– Da nu altsaa Gud, tænker jeg, vidste det og virkelig vilde være Frembringer af en Seng, som virkelig er til, og ikke af en enkelt Seng, og ikke vilde være en Sengemager, saa skabte han den som een efter dens Natur.

– Ja, saaledes synes det.

– Synes du nu, at vi skal kalde ham Skaber af denne eller noget saadant?

– Ja, det er i alt Fald rimeligt, sagde han, siden det er i Overensstemmelse med selve Naturen, at han har frembragt baade dette og alt andet.

– Men hvad mener du nu om Snedkeren? Er han ikke Fremstiller af en Seng?

– Jo.

- Skal vi saa ogsaa kalde Maleren Fremstiller og Forfærdiger af noget saadant?
- Nej, paa ingen Maade.
- Men hvad skal vi da sige om ham i hans Forhold til Sengen?
- Det, som jeg synes det er rimeligst at kalde ham, sagde han, det er Efterligner af det, som de andre er Frembringere af.
- Nu vel, sagde jeg; den der har at gøre med den tredje Frembringelse regnet fra den egentlige Natur, kalder du ham for Efterligner?
- Ja, vist gør jeg det, sagde han.
- Det vil altsaa ogsaa Tragediedigteren være, saa sandt som han er en Efterligner, den tredje regnet fra Kongen og Sandheden, og ligesaadan alle de andre Efterlignere.
- Det lader til det.
- Efterlignereren er vi altsaa blevet enige om; men sig mig nu en Ting om Maleren: mener du, at han i hvert enkelt Tilfælde prøver at efterligne selve det, som findes i Tingenes Natur, eller Frembringernes Arbejder?
- Frembringernes Arbejder.
- Saadan som de er, eller saadan som de tager sig ud? Den Forskel maa du endnu gøre.
- Hvad mener du? sagde han.
- Jeg mener saaledes. Hvordan er det f. Eks. med en Seng: er den forskellig, alt eftersom man betragter den fra Siden eller forfra eller paa en anden Led? Eller er den ikke forskellig, men ser bare saadan ud? Og paa samme Maade med de andre Ting.
- Saadan er det, sagde han; det ser saadan ud, men der er ingen Forskel.
- Tænk nu over selve dette Spørgsmaal. Hvilken af Delene er Malerkunsten indrettet paa i hvert enkelt Tilfælde? Paa at efterligne det, som er, saadan som det er, eller det, som tager sig ud, saadan som det tager sig ud? Er den en Efterligning af en Forestilling eller af noget virkeligt?
- Af en Forestilling, sagde han.
- Efterligningskunsten staar altsaa Sandheden fjernt, og det er, saa vidt jeg kan se, Grunden til, at den fremstiller alt; den interesserer sig jo kun for en ringe Del af hver enkelt Ting, og det endda kun for et Billede af den. F. Eks. kan jo Maleren utvivlsomt male

os en Skomager, en Snedker og de andre Haandværkere uden at have nogen Forstand paa disse Menneskers Fag; men alligevel kan han, dersom han er en dygtig Maler, narre Børn og uforstandige Mennesker ved at male en Snedker og vise ham for dem paa lang Afstand, saa at de tror, at det virkelig er en Snedker.

– Ja, det er vist.

– Men, min Ven, jeg tænker, at i alle disse Forhold maa vi ræsonnere saaledes: naar nogen fortæller os, at han har truffet et Menneske, der forstod sig paa alle Arbejder, og at der paa alle Omraader, hvor noget som helst enkelt Menneske har nogen Viden, ikke er noget, som han ikke ved nøjagtigere Besked om end hvemsomhelst, saa skal vi svare en saadan Person, at det er et taabeligt Menneske, og at han aabenbart har truffet paa en Taskenspiller og Efterligner og ladet sig narre af ham, saa at han bildte sig ind, at det var en saare kløgtig Mand, fordi han ikke selv er i Stand til at prøve, hvad Viden og Uvidenhed og Efterligning er.

– Det er fuldkommen sandt, sagde han.

– Derefter, sagde jeg, maa vi altsaa betragte Tragedien og dens Vejleder Homer, siden vi har hørt nogen sige¹, at de forstaar sig paa alle Fag og overhovedet paa alt menneskeligt, hvad Godhed og Slethed angaar, og paa alt guddommeligt med; for den gode Digter maa nødvendigvis, hvis han da skal kunne digte smukt om det, han digter om, efter deres Mening være i Besiddelse af Viden, naar han digter, eller ogsaa er han ikke i Stand til at digte. Vi maa altsaa undersøge, om de Mennesker, der siger saadan, i Virkeligheden er kommet ud for Efterlignere og har ladet sig narre af dem, og om de maaske – ved Betragtningen af disses Værker – slet ikke har lagt Mærke til, at de er tre Trin fjernede fra Virkeligheden, og at saadanne Værker er lette at fremstille for den, der ikke kender Sandheden – for det er Forestillinger og ikke Virkelighed, de digter – eller om der skulde være noget i det, de siger, og de gode Digtere virkelig ved Besked om det, hvorom Mængden finder at de udtrykker sig rigtigt.

– Ja, det er vi virkelig nødte til at prøve, sagde han.

– Tror du nu, at hvis en var i Stand til at fremstille begge Dele, baade det, som skal efterlignes, og Billedet, at han saa vilde give sig selv Lov til at gøre sig alvorlig Umage med at forfærdige Billederne og stille det op som sin vigtigste Livsgerning, som, om det var hans bedste Eje?

1. Se Dialogen Ion.